

O teză de doctorat
la Dumnezeu

Alexandru Dragomir s-a născut în 1916 la Zalău. După absolvirea studiilor de drept și filozofie la Universitatea din București (1933–1939), pleacă la Freiburg pentru a-și da doctoratul în filozofie cu Martin Heidegger. Rămâne la Freiburg vreme de doi ani (1941–1943), dar, în preajma susținerii doctoratului, este rechemat în țară și trimis pe front. După 1948, din cauza conjuncturii istorice, devine un filozof clandestin: este cunoscut într-un cerc foarte restrâns și nici măcar prietenii nu știu dacă preocupările sale filozofice se concretizează sau nu într-o operă. Moare în 2002 fără să fi publicat vreodată ceva. Abia după moartea sa ies la iveală „caietele Dragomir“, conținând un uimitor exercițiu de gândire solitară. Debutează postum cu volumul *Crise banalități metafizice* (Humanitas, 2004; ediție îngrijită de Gabriel Liiceanu și Cătălin Partenie). I-au mai apărut (tot la Editura Humanitas), în 2005, cel de al doilea volum, *Cinci plecări din prezent. Exerciții fenomenologice* (ediție îngrijită de Gabriel Liiceanu), în 2006, *Caietele timpului* (ediție îngrijită de Bogdan Mincă și Cătălin Partenie), în 2008, *Semințe* (ediție îngrijită de Gabriel Liiceanu și Bogdan Mincă), iar în 2010, *Meditații despre epoca modernă* (ediție îngrijită de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă). Revista *Studia Phaenomenologica* i-a dedicat un număr (IV, 3–4, 2004) ce conține comentarii (în franceză, germană și engleză) despre personalitatea și opera sa, precum și o serie de texte ale lui Dragomir traduse în franceză și engleză.

Alexandru Dragomir
O teză de doctorat
la Dumnezeu
exerciții de gândire

Antologie, prefață și cronologie de
Gabriel Liiceanu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Cartea aceasta reprezintă o antologie care a pornit de la cele cinci volume ale lui Alexandru Dragomir, publicate postum de Editura Humanitas între anii 2004 și 2010. Ea este menită să marcheze împlinirea, la 8 noiembrie 2016, a o sută de ani de la nașterea autorului. Editorul și-a propus să scoată în evidență în aceste pagini tot ce este mai accesibil și mai „cuceritor“ din însemnările pe care le-a făcut Dragomir, fără gândul vreunei publicări, de-a lungul a cincizeci de ani (1950–2000). Cele 20 de pagini ale prefeței sunt, la rândul lor, antologate din studiul introductiv extins pe care l-am scris cu ocazia publicării în 2004 a volumului inaugural al „seriei Dragomir“, *Crase banalități metafizice*. Am reluat aici, sub titlul *Cum se poate filozofa într-o subterană a istoriei*, fragmente din acel studiu, cu gândul de a-l familiariza pe cititorul actualului volum cu *atopia* („stranietatea“) unui personaj care a făcut din gândire actul pur al înțelegerii lumii pe cont propriu. Ceea ce-nseamnă: fără a ține să comunice în formele tradiționale ale culturii (studiu, carte, conferință publică etc.) rezultatele acestui efort. Nu cunosc nicăieri în istoria Europei un caz similar.

Cronologia scoate în prim-plan fractura intervenită în destinul lui Alexandru Dragomir odată cu instaurarea comunismului în România. Începând cu 1947, la suprafața vieții lui Dragomir nu mai există nici un eveniment care să aibă vreo tangență vizibilă cu filozofia. Se petrece ceea ce, în biografia lui, am numit „retragerea în subterana istoriei“. Consemnarea ca atare a evenimentelor biografice este însoțită uneori de sumare comentarii explicative, tipărite cu un corp mai mic, extrase de asemenea din studiul introductiv amintit.

Prima parte a antologiei (*Un exercițiu de gândire în marginea privirii dintâi*), structurată uneori în jurul anumitor teme centrale (dialog, intelectual, filozofie, viața mea, greșeală etc.), alteori conținând simple meditații în marginea câte unui cuvânt, a fost alcătuită din fragmente extrase din eseurile sau micro-eseurile publicate în cele cinci volume. Am evitat orice fragment dificil filozofic, cu trimiteri tehnice la un gânditor sau altul, și am păstrat textele scrise „pe înțelesul tuturor“, de pe urma cărora poate profita orice cititor. Cea de a doua parte (*Câte un gând pentru tot ce ne-nconjoară*) este alcătuită din aforisme sau mici notații existențiale risipite, în cantități diferite, în mai fiecare dintre cele cinci volume. Selecția a urmat în genere ordinea de apariție a volumelor. Spre deosebire de prima parte, formată din teme distincte, cea de a doua, extrem de variată tematic, nu poate fi inventariată sub forma unui sumar.

Titlurile fragmentelor, atunci când e vorba de texte extrase dintr-un context mai larg (eseuri, micro-eseuri), au fost date de editor. În cazul fragmentelor preluate in-

tegral (de tipul celor din secțiunea *Varia*), s-au păstrat titlurile date de autorul însuși.

Spre a putea fi identificat contextul din care a fost extras, fiecare fragment este însoțit, în paranteză, de sigla volumului (abrevierea titlului) și pagină.

Abrevieri

CBM – *Crase banalități metafizice*, 2004

CPP – *Cinci plecări din prezent [Exerciții fenomenologice]*,
2005

CT – *Caietele timpului*, 2006

s – *Semințe*, 2008

MEM – *Meditații despre epoca modernă*, 2010

Am dat titlul volumului pornind de la o însemnare pe care Alexandru Dragomir o face pe 8 ianuarie 1993 într-unul dintre carnetele sale, intitulat *Semințe*: „În fond, eu fac o teză de doctorat la Dumnezeu.“

G.L.

PARTEA ÎNTÂI
UN EXERCIȚIU DE GÂNDIRE
ÎN MARGINEA PRIVIRII DINTÂI

OGLINDA

Oglinda este locul de întâlnire cu tine însuși.

În oglindă „te vezi“, te uiți la tine. Te vezi numai uitându-te la tine, e adevărat, dar în fine *te vezi*. Ca pe oricare altul, „acolo“, în oglindă. Ochiul cu care te uiți este unul critic, ca față de un străin, și nu voit, ci fiindcă într-adevăr îți apari ție însuși, așa cum arăți în oglindă, ca un străin. Oglinda te redă așa cum apari, cum te văd adică ceilalți, și primul gând în fața oglinzii este totdeauna: „Carevasăzică așa arăt!“

Cel din oglindă ești totuși tu, nu un străin. Unde e atunci străinul? Neîndoios în tine, cel ce se uită în oglindă, în „punctul de vedere“ din care privești. Într-adevăr așa este primul pas al oglindirii: ne uităm la noi ca și când am fi niște străini. Cel din oglindă ești tu, iar „tu“, cel ce privește, ești străinul. (CPP, 13–14)

Oglindirea proprie nu este și nu poate fi niciodată simplă neutră. Ea este, știut ori neștiut, întotdeauna încărcată cu un plin sufletesc care se *caută* acolo și de aceea nici nu e o simplă privire, ci de fiecare dată o „întâlnire“. În privirea ce ți-o dai ție se uită un ochi mult mai adânc,

deschis dinlăuntru acelei identități cu tine însuși care pri-lejuiește orice intimitate și care, într-adevăr, face ca privitul în oglindă oamenii să-l facă fără martori, ca pe o intimă treabă sufletească. (CPP, 15)

Noi, cei de azi, fiindcă suntem așa cum suntem, înțelegem tot mai puțin ce este oglinda. Pe încetul o și scoatem din camerele de locuit și o surghiunim în camera de baie. Ne mai amintim însă de casele vechi, cu oglinzi mari, întinse și mândre de locul de vază ce-l aveau, de oglinzile în cristal ce te surprindeau la treceri de praguri, aruncându-ți chipul pe care abia după aceea îl prindeai ca al tău, de oglinjoarele-n medalion ce așteptau tainic prin colțuri de încăperi înțesate cu mobile, covoare, icoane, praf și miros de vechi. Ochii alergau la ele ca la ghicitoare, cu nerăbdarea și inima strânsă cu care aștepți dezvăluirile de destin.

În aceste oglinzi veneau să se privească cei ce de fiecare dată credeau că se vor putea totuși vedea *cum sunt*, cei ce căutau să prindă în prospețimea primei clipe sinceritatea unei priviri pe care dragostea de sine și foamea a ceea ce vrei să vezi o făceau de îndată să se risipească, înlocuită de un chip deznădăjduitor de al *tău*, atât de bine știut. Veneau cu toții, gravi și atenți ca într-o luptă, veneau pe ascuns adolescenții ce se caută cu înfrigurare pe ei înșiși și veneau, în fine, femeile cochete ale veacurilor trecute, femei cărora oglinda le era cel mai de preț amic și oglinzirea cea mai de seamă faptă. Dincolo de vanul îndeletnicirii lor, îngăduința noastră trebuie să aibă înțelegere pentru faptul sufletesc adânc trăit de frumoa-

sele profesioniste ale oglinzii; pentru căutarea plină de încordare a chipului propriu, pentru neconținută veghe la tot ce e al tău, pentru curajul de a se vedea cu adevărat și mai ales pentru căldura lungilor clipe de melancolie în care se priveau fără a se vedea, în care parcă tot sufletul pare a curge ușor, lin, de la tine spre chipul tău, în tristețea tăcerii din tine. (*CPP, 15-16*)

VIAȚA MEA

Viața merge de la sine

Plec de la faptul că viața merge de la sine. Faptul acesta este evident tuturor. Înseamnă oare că el este și înțeles? Dacă punem acest fapt sub întrebare, se cuvine să lămurim ce înseamnă „merge“ (utilizat aici metaforic) și „de la sine“.

Mersul vieții nu atârână de mine, nu trebuie să mă opintesc ca viața să „meargă“ și nu trebuie nici măcar să-i întorc ceasul. Firește, trebuie să o întrețin, să-i dau tot ce este elementar, aer, hrană, somn etc. Dar simplul fapt că ea merge și e făcută astfel încât ea *este* mersul ei („înainte“, am putea să zicem) nu depinde de mine.

Când o gândesc, banalitatea aceasta devine ciudată: eu sunt viața mea, și totuși ea nu atârână de mine. De vreme ce nu am a mă strădui cu nimic pentru a o face să meargă, înseamnă că tocmai în ceea ce este ea, în necentenita ei trecere, ea este străină de mine.

„Viața mea“ cuprinde două lucruri deosebite: „viața“ și „mea“. [...] „Viața“ mea își vede de treaba ei, care este să meargă înainte: nu numai neatârână de mine, dar chiar

neținând seama de mine. Iau ca pildă două extreme: *Verweile doch, du bist so schön!* („Rămâi, o, clipă, ești atâta de frumoasă!“) și „Uf! De-ar trece mai repede!“. La Goethe e vorba de dorința de a opri clipa frumoasă, în vreme ce dincoace, de a grăbi trecerea unui necaz, bunăoară. Nici una însă nu poate fi îndeplinită, fiindcă viața merge cum e ea, străină de dorințele ori gândurile mele. Firește că pot să-mi curm viața, dar asta nu schimbă nimic: doar am ucis viața, n-am schimbat-o.

Ceea ce încerc să pun în evidență este străinătatea intimă din mine, care este viața mea, faptul simplu că viața mea, pe care nu pot nici să o opresc, nici să o zoresc, nici să o întârzii, mi-e străină. Faptul acesta simplu, care este însuși lăuntrul meu, este ceva străin mie, ceea ce înseamnă că, în chip fundamental, eu sunt împărțit, trebuind să însoțesc în permanență acest străin din mine (*daß ich immer mitgehen muß*). (CPP, 106–107)

Viața ca a mea

Să întâmpinăm acum celălalt cuvânt: „mea“. „Viața“ mea are pentru orice om un înțeles. E drept că ea îmi e străină în ceea ce este ea, numai că întotdeauna ea este a mea. Orice clipă *a ei* este o clipă a vieții *mele*, și aceasta într-o unitate fundamentală. Punctul de referință care sunt eu însumi face parte din întregul ce este „viața mea“. De raportat, eu mă raportează fără încetare la mine. Pot să gândesc abstract „viața în genere“, s-o studiez, în biologie, dar în realitate este vorba de fiecare dată de viața unui om anume, de viața *lui* (posesiv).

Dar ce gândesc prin „viața mea este a mea“? Întâi am în vedere tocmai acest punct de referință: orice mi se întâmplă se raportează la mine. Ceea ce e valabil pentru orice om în aceeași măsură și totodată pentru fiecare în mod unic. Unicitatea nu constă în faptul că la ceilalți nu e la fel ca la mine, ci că tocmai raportarea mea la mine nu poate fi preluată de altul, înseamnă că fiecare om are un *propriu* care stă ca un hotar de netrecut între el și ceilalți. Tocmai acest propriu este punctul de referință sau, mai precis, este tocmai *faptul* punctului de referință.

În viața de toate zilele faptul acesta care este punctul de referință e fie acoperit prin abstractizarea lui („la fel simte fiecare om“), fie înțeles în varianta deformată a egoismului. Numai că el iese în permanență la iveală, în felul în care fiecare dintre noi vorbește despre sine, încercând să spună ceea ce de fapt nu se poate spune: în speță, că *lui* i s-a întâmplat ceea ce povestește. Propriul acesta este locul pe care nu-l poate lua nimeni altul, pentru că nimeni altul nu a trăit în locul aceluia ceea ce el a trăit. În acest sens, împărtășirea oricărei experiențe intime este sortită de la bun început eșecului. Poate că singura cale de a reuși acest lucru este iubirea, în măsura în care hotarul care desparte propriul meu de al altuia dispare în favoarea unui propriu lărgit.

Așadar, ceea ce nu pot împărtăși cu nimeni este *propriul*, faptul că viața mea mă privește. Iar această viață care mă privește nu am primit-o de la nimeni, ci ea îmi apare ca un dat. Viața mea este a mea nu numai fiindcă se raportează la mine, ci și fiindcă îmi este dată mie s-o

trăiesc. Vorba „fiecare-și trăiește viața lui“ nu e simplu tautologică. Firește că nu poți trăi viața altuia, dar dacă pun accentul pe „a trăi“, abia atunci poți sesiza cu adevărat ce înseamnă să îți *trăiești* viața.

[...] Dar de aici rezultă că viața și trăirea vieții sunt două lucruri deosebite. Să fie oare așa? Într-un fel da, într-alt fel nu. Sunt deosebite întrucât nu eu mi-am dat viața și nu eu pot să-i schimb esența (de trecere neconținută). Dar pe de altă parte viața și trăirea ei sunt îmbinate într-un întreg, fiindcă, o dată dată, viața e trăită ca cea unică viață de cel căruia îi e dată.

Dar dacă viața mi-e dată ca s-o trăiesc, cum anume o voi trăi? Evident, *cumva*. Acest *cum* îmi trăiesc viața este obârșia însăși a libertății. (CPP, 107–109)

Cum trebuie trăită viața?

Întrebarea „cum trebuie trăită viața?“ nu este de felul celei „cum trebuie să joc această partidă de șah?“ sau al celei „cum funcționează mașina aceasta?“. Par să semene, fiindcă întrebările de acest fel țintesc, la rândul lor, spre un rost, întemeiat în primul caz în regulile jocului de șah și, în al doilea, în funcționalitatea mașinii. În ambele, mișcările au un rost: să câștigi partide aplicând regulile jocului sau să realizezi ceea ce e menită să facă mașina dacă o mânuiești cum trebuie.

Dar spre deosebire de șah sau de cutare mașină (ambele, născociri ale omului) viața se caracterizează prin neștiința rostului ei, ba chiar prin neputința de a spune dacă ea are sau nu vreun rost. Tot ce știi în cazul vieții

este, cel mult, că trebuie să-i dau un sens, numai că sensuri pentru viață avem atât de multe și de diferite, încât întrebarea „cum trebuie trăită viața?” mă pune din nou în fața „ne-științei” mele. E ca și cum viața ar fi o mașină despre care nu știm cum funcționează sau care funcționează într-o grămadă de feluri, fără să știm până la urmă la ce anume este bună. De fapt, în întrebarea aceasta fundamentală se zbat atât întrebarea practică „în ce fel să-mi trăiesc viața?”, cât și cea teoretică „care e rostul vieții?”. Interesant este că însăși întrebarea practică o deschide pe cea teoretică, pentru că, în absența unui răspuns la întrebarea „care este rostul vieții?”, eu n-am cum să știu în ce fel anume am să-mi trăiesc viața. (CPP, 112–113)

Viața ca „bun” consumabil

Viața e un „bun” consumabil și care se consumă singur, vrând-nevrând, și asta e tot ce avem.

(Vezi și *Hamlet*, IV, 4) Constatarea e devastatoare ca impresie și se împarte în mai multe:

1) „Viața e un bun consumabil.” Știm cu toții că murim, dar faptul că în fiecare clipă consumăm din viața noastră e un plus. Metaforic: clepsidra.

2) A consuma din viață înseamnă a trăi în prezent, a-l trece de îndată în trecut și a înclina cu încă o clipă balanța vieții tale spre trecut.

3) Înseamnă a te *determina* (*bestimmen*) tot mai mult.

4) Înseamnă a reduce viitorul și, printr-asta, orizontul tău temporal cu încă o clipă.

5) Viața se *consumă* singură, vrând-nevrând, și asta e „temporalitatea“ noastră: nu *eu* îmi consum viața, ci ea se consumă singură. Deci la *Geworfenheit*, „starea de aruncare“, trebuie să adaug o *Selbstbestimmung*, „autodeterminare“, prin *Lebenszebrung*, „consumare a vieții“.

6) Asta e toată „viața“ mea și nu e un „univers“, o „lume“, ci o biată viață ce se consumă fără *voia* mea, marcându-mi astfel neconținut temporalitatea.

7) Această *Selbstzebrung* (autoconsum) vrând-nevrând nu are nimic spațial, ci e temporalitate pură.

8) Autoconsumul creează subiectivitatea ca prioritate, creează pe *Jemeinigkeit*, „faptul-de-a-fi-de-fiecare-dată-al-meu“. Viața mea se consumă singură și nu se schimbă nimic în lume, dar pentru mine și doar pentru mine acesta e actul principal al vieții. (*MEM*, 237–238)

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	5
<i>Cronologie</i>	9
<i>Cum se poate filozofa într-o subterană a istoriei</i> de Gabriel Liiceanu	19
I. UN EXERCIȚIU DE GÂNDIRE	
ÎN MARGINEA PRIVIRII DINTÂI	41
Oglinda	43
Viața mea	46
<i>Viața merge de la sine</i> 46 <i>Viața ca a mea</i> 47 <i>Cum</i> <i>trebuie trăită viața?</i> 49 <i>Viața ca „bun“ consumabil</i> 50	
Despre unicitate	52
<i>Specificul individual</i> 52 <i>Unicitatea individuală văzută</i> <i>din afară</i> 53 <i>Unicitatea lăuntrică</i> 53 <i>„Meitatea“</i> 56	
Plecări din prezent.	58
<i>Cinci feluri de a părăsi prezentul</i> 58 <i>Plecări voluntare</i> <i>și involuntare</i> 58 <i>Ce se poate face în prezent</i> 59 <i>Forța</i> <i>prezentului</i> 61 <i>Acum și prezent</i> 61 <i>Ce discipline au</i> <i>dat culturii cele cinci plecări din prezent?</i> 64	
Socrate	65
<i>Socrate ca temelie a spiritului occidental</i> 65 <i>„Ce gân-</i> <i>dești“ și „cum trăiești“ la Socrate</i> 66 <i>De ce filozofia este</i> <i>primejdioasă?</i> 66 <i>Compromis</i> 68	

Greșeala	70
<i>Feluri de greșeli</i> 70 <i>Natura greșelii</i> 71 <i>Greșelile proprii</i> 72 <i>Destin și greșeli</i> 73 <i>Greșeală (eroare) și minciună</i> 74	
Contemporaneitate	76
<i>Progresul și contemporaneitatea</i> 76 <i>Prestigiul lui „nou”, „acum” și al celei mai recente generații</i> 78 <i>Goana ca esență a modernității</i> 78	
Bărbat și femeie	80
<i>Diferența care separă</i> 80 <i>Atracția sexuală</i> 81 <i>Feminism</i> 82	
Despre întrebare	84
<i>De ce ne întrebăm?</i> 84 <i>Modelul întrebare-răspuns de tip aristotelic</i> 85 <i>Două tipuri de întrebări</i> 86 <i>Întrebarea nu e o întrebare la un răspuns</i> 87 <i>Întrebare și răspuns în filozofie</i> 88	
Despre dialog	89
<i>Despre imposibilitatea dialogului pur</i> 89 <i>Nedialogabili (inventar)</i> 90 <i>Dialog – „care pe care”</i> 91 <i>Dialogul socratic</i> 92	
Filozofie	93
<i>Ce este un profesionist al filozofiei?</i> 93 <i>A citi filozofii</i> 94 <i>Ce trebuie să înțelegi la un text filozofic</i> 97 <i>A gândi (filozofie)</i> 98 <i>Virtuți filozofice</i> 100 <i>Cum gândim?</i> 100 <i>Obstacolele gândirii</i> 102 <i>Trei interpretări la musca lui Pascal</i> 102 <i>Logica și gândirea logică</i> 103 <i>Marii gânditori</i> 103 <i>Soluția și sensul</i> 104 <i>Două feluri de gândire</i> 105 <i>Descartes</i> 105 <i>Precedentul gândirii</i> 106 <i>Gândirea și intelectualul</i> 107 <i>Maestru spiritual</i> 107 <i>Cine mai gândește?</i> 107	
Intelectualul	108
<i>Intelectualul e urât</i> 108 <i>Simțul intelectualului</i> 108 <i>Intelectualul răsăritean</i> 109 <i>Cum se gătește un eseu</i>	

<i>românesc</i> 109	<i>Intelectualul azi</i> 110	<i>Anonimat –</i>	
<i>Notorietate</i> 111	<i>Intelectualul și ceilalți</i> 111	<i>Definiții</i>	
<i>ale intelectualului</i> 112	<i>Intelectualii noștri de azi și</i>		
<i>politica</i> 113	<i>Agresivitatea ideilor</i> 115		
Bine și rău			116
<i>Violența, răul și binele</i> 116	<i>Răul și învinovățirea</i> 117		
<i>Răul și prostia</i> 117	<i>Răul ca sursă a evenimentului</i> 118		
<i>Contra binelui. Armele răului</i> 119	<i>Răul propriu</i> 119		
<i>Creștinismul și răul</i> 121			
Fragmente dintr-o interpretare la <i>O scrisoare pierdută</i> . .			122
<i>Suntem toți caragialești</i> 122	<i>„Curat“ la Pristanda</i> 122		
<i>Cifra în democrație</i> 123	<i>„Prințipurile“</i> 124	<i>Corupție</i> 124	
<i>Cetățenia</i> 125	<i>Semnătura anonimă</i> 126	<i>Discursurile</i>	
<i>din actul III al Scrisorii pierdute</i> 128	<i>Discursul lui</i>		
<i>Farfuridi</i> 129	<i>Discursul lui Cațavencu</i> 131	<i>Intim și</i>	
<i>vileag</i> 132	<i>„Enteresul“</i> 133	<i>Finalul Scrisorii pier-</i>	
<i>dute – „Să mă ierți și să mă iubești...“</i> 134	<i>Conu’</i>		
<i>Leonida</i> 137	<i>Comicul dezvinovățește</i> 137	<i>Românismul</i> 138	
<i>Românii trăiesc doar ce a trecut</i> 139	<i>Provincialismul cultural</i> 140		
Varia			142
<i>Trezitul dimineața</i> 142	<i>Urâtul-scârbosul și stratul</i>		
<i>„câh“</i> 144	<i>Uitare</i> 145	<i>Veleitate</i> 147	<i>Raportul cu di-</i>
<i>vinul</i> 148	<i>Despre bătrânețe</i> 149	<i>Lumea tehnicii</i> 150	
<i>Personalități defninite și personalități nedefninite</i> 151			
<i>Regim totalitar și societate apolitică</i> 153	<i>Societate de</i>		
<i>tranziție</i> 154	<i>Teoria lui „și-și“</i> 155	<i>Servicii secrete</i> 156	
<i>Sus – jos</i> 157	<i>Bazinul de înot</i> 157	<i>Homo versus na-</i>	
<i>turam</i> 158	<i>Critic și pozitiv</i> 159	<i>Lumea dublă</i> 161	
<i>Gândirea lui Marx</i> 162	<i>Tensiunea oricărei întâlniri</i> 162		
<i>Notă despre psihanaliză</i> 163	<i>Psihanaliza – Minorul</i>		
<i>devine major</i> 164	<i>Știința și administrarea lumii</i> 165		
<i>Tehnica și modelul organismului</i> 165	<i>Șef și opoziție</i> 166		

<i>Model și tradiție</i>	166	<i>Aproape / departe</i>	167	<i>Accesibilitatea culturii</i>	168	<i>Demitizare</i>	168	<i>Înțelepciunea planetară</i>	169	<i>Dubla realitate (psihanaliza, politica)</i>	169	<i>Natură și societate</i>	170	<i>Limbaje–comunicare–informație</i>	171	<i>Sistemul binar de orientare umană</i>	172	<i>Întreținere și afirmare</i>	173	<i>Constatatori și înnoitori</i>	174	<i>Des bons mots și des mots d’esprit</i>	174	<i>Niveluri</i>	175	<i>Fals logic / învechit</i>	175	<i>Incomunicabilele (inventar)</i>	176	<i>Competență</i>	176	<i>Modernii și realitatea</i>	176	<i>„Cetățeanul“ ca ambiguitate politică</i>	177	<i>Certitudine</i>	177	<i>Ce au învățat comuniștii din eșecul Uniunii Sovietice?</i>	179	<i>Ce înlătură exercițiul yoga?</i>	180	<i>Individualism și universalism european</i>	180	<i>Rațiune și credință</i>	181	<i>Planificare</i>	181	<i>Palimpsest</i>	181	<i>Comunistul</i>	182	<i>Morala răsplătitoare</i>	183	<i>Trei moduri de a fi original</i>	184	<i>Zile / anotimpuri</i>	184	<i>Voyage au bout de la nuit</i>	185	<i>„Stăpânii naturii“</i>	186	<i>Mită</i>	186	<i>Despre lene</i>	187	<i>Mafia politică</i>	188	<i>Sportul</i>	189	<i>Mentalitatea funcției</i>	189	<i>Individ... societate...</i>	190	<i>Față / dos</i>	191	<i>„În vileag“ și „tainic“</i>	192	<i>Ceasul</i>	193	<i>Ce s-a pierdut odată cu tirania ceasului?</i>	196	<i>Ciclicitatea la copaci</i>	197	<i>Repetări monotone</i>	199	<i>Sentimente pecetluite de timp</i>	202
--------------------------	-----	--------------------------	-----	---------------------------------	-----	-------------------	-----	--------------------------------	-----	--	-----	----------------------------	-----	--------------------------------------	-----	--	-----	--------------------------------	-----	----------------------------------	-----	---	-----	-----------------	-----	------------------------------	-----	------------------------------------	-----	-------------------	-----	-------------------------------	-----	---	-----	--------------------	-----	---	-----	-------------------------------------	-----	---	-----	----------------------------	-----	--------------------	-----	-------------------	-----	-------------------	-----	-----------------------------	-----	-------------------------------------	-----	--------------------------	-----	----------------------------------	-----	---------------------------	-----	-------------	-----	--------------------	-----	-----------------------	-----	----------------	-----	------------------------------	-----	--------------------------------	-----	-------------------	-----	--------------------------------	-----	---------------	-----	--	-----	-------------------------------	-----	--------------------------	-----	--------------------------------------	-----

II. CÂTE UN GÂND

PENTRU TOT CE NE-NCONJOARĂ	203
--------------------------------------	-----